

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Метою написання наукової статті є виявлення особливостей розвитку аграрного страхування в зарубіжних країнах та аналіз проблем аграрного страхування в Україні, виявлення перспектив його розвитку. У процесі дослідження застосовано загальнонаукові методи: порівняння (для розгляду ефективності механізмів страхування в сільському господарстві, досвіду різних країн у їхньому запровадженні), аналізу (для з'ясування сутності і структури страхування в сільському господарстві), синтезу (для вироблення рекомендацій щодо імплементації механізмів державно-приватного партнерства у сфері страхування в сільському господарстві). Обґрунтовано доцільність створення в Україні ефективної системи страхування сільськогосподарських ризиків з державною підтримкою, формування ефективної системи сільськогосподарського страхування в добровільній формі, створення і розвиток товариств взаємного страхування. Проведене дослідження дало змогу виявити перспективні механізми системи страхування сільськогосподарських ризиків для запровадження в практику в Україні. Отримані результати дослідження можуть бути імplementовані в законодавстві про систему аграрного страхування для подальшого здійснення функцій державного нагляду й підтримки та його реалізації єдиною структурою національного рівня.

Ключові слова: система страхування сільськогосподарських товаровиробників; зарубіжний досвід; державна підтримка; товариства взаємного страхування; критерії для системи аграрного страхування.

Постановка проблеми. Сільськогосподарське виробництво характеризується високим рівнем ризику, оскільки здійснюється в невизначених та нерегульованих природно-кліматичних умовах, дію яких у багатьох випадках контролювати неможливо. До того ж сільськогосподарські виробники стикаються і з таким ризиками, як коливання цін, зміни врожайності, непослідовність державної політики.

Аграрні ризики можна ідентифікувати як один із різновидів підприємницького ризику, що виникає в аграрному секторі та несе загрозу втрати аграріями частини їхніх доходів.

Дієвим ринковим інструментом його підтримки та забезпечення безперервності відтворювального процесу виступає страхування, яке, відшкодовуючи понесені збитки, дозволяє стабілізувати виробництво, забезпечити фінансову стійкість господарств, що гарантує безперервність розвитку аграрного виробництва та може слугувати джерелом інвестицій у сільськогосподарське виробництво.

Страхування виступає найбільш ефективним способом управління ризиками, надає змогу

вигідно поєднувати інтереси учасників ринку аграрного страхування та держави.

На сьогодні стан розвитку ринку страхових послуг в аграрному секторі не дає підстав для оптимізму: страхові послуги сільськогосподарським товаровиробникам надає лише незначна кількість страхових компаній, інформація про умови та порядок страхування неповна та важкодоступна, перелік послуг, які надають страхують страхові компанії, часто не відповідає потребам аграрних підприємств.

Актуальність цього дослідження полягає у виявленні ролі держави та страхових компаній у сфері страхування ризиків, які виникають у сільськогосподарському виробництві та побудові ефективних взаємозв'язків між учасниками цих відносин на основі аналізу ринків страхових послуг зарубіжних держав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сільськогосподарське виробництво належить до сектору економіки з максимальним ризиком отримання збитків від виробничо-господарської

діяльності, тому що кінцевий результат виробництва сільськогосподарської продукції залежить не лише від дотримання технології виробництва, а й від впливу ризиків, які не пов'язані з процесом виробництва. Такі дослідники, як М. Я. Дем'яненко, П. Т. Саблук, В. В. Юрчишин, А. С. Шолойко, В. Г. Андрійчук, В. М. Онегіна, І. Г. Кириленко, П. І. Гайдуцький, М. В. Мних, С. А. Навроцький, Р. О. Колібаба та інші висвітлюють у своїх працях власне бачення основних положень характеристики та класифікації ризиків у сільськогосподарському виробництві, визначення та коригування напрямів яких має відбуватись відповідно до стану галузі. Проте економічні перетворення в нашій країні викликали інтерес до питань ризику в сільськогосподарській діяльності, а сама теорія ризику в процесі формування ринкових відносин не тільки одержала свій подальший розвиток, але й стала актуальною.

Постановка завдання. Метою написання наукової статті є виявлення особливостей розвитку аграрного страхування в зарубіжних країнах та аналіз проблем аграрного страхування в Україні, виявлення перспектив його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Світовий досвід аграрного страхування складається з великого різноманіття моделей і форм взаємодії учасників ринку, який формується залежно від об'єктивних умов і традицій, характерних для економіки кожної країни. Однією з визнаних і прогресивних систем аграрного страхування є страхування з підтримкою держави.

Критеріями для оптимальної системи аграрного страхування мають бути: відповідність потребам сільськогосподарських товаровиробників; доступність для сільськогосподарських товаровиробників; можливість вибору для них, добровільність; прибутковість для приватних страхових компаній; доступність; прозорість, відсутність зловживань [6].

У міжнародній практиці існують дві моделі страхування, які умовно можна назвати «американська» та «європейська». Ознакою «американської» моделі є широка участь держави в підтримці страхування аграрних ризиків. «Європейську» модель можна охарактеризувати як приватну. Це означає мінімальне втручання держави, а також те, що сільськогосподарські виробники купують страховий поліс за його повною ціною. Проте обидві моделі мають свої недоліки. Так, вадами «американської» системи є високі адміністративні витрати та складність для страховика контролювати моральну загрозу. Щодо «європейської» моделі, то серед її недоліків можна назвати незахищеність страхувальників та обмежені можливості розвитку системи [1].

Найбільшими та найефективнішими сферами страхування аграрних ризиків характеризуються Іспанія, Канада та США.

Страхування сільськогосподарських ризиків в Іспанії характеризується згодою страхувальниками, страховиками та державною адміністрацією.

Основними учасниками ринку страхування аграрних ризиків в Іспанії є: Державне Агентство

аграрного страхування при Міністерстві сільського господарства (ENESA), Консорціум Компенсації страхування та Головне управління страхування при Міністерстві економіки, страховий аграрний пул (33 страхові компанії), Федерація сільськогосподарських кооперативів (4195 кооперативів) [2].

До основних характеристик системи страхування в Іспанії слід віднести: добровільний характер, покриття ризиків забезпечують приватні страхові компанії, держава підтримує дану сферу, сільськогосподарські виробники беруть активну участь у питаннях аграрного страхування.

Досить потужну систему сільськогосподарського страхування має Канада. Тут існують спеціалізовані «королівські корпорації», які є державними компаніями та основними постачальниками такого виду послуг. Також учасниками цього ринку є також приватні компанії, які пропонують послуги лише від деякого ризику.

Система страхування та фінансування сільськогосподарського виробництва в Канаді визначається двома головними факторами: значною участю уряду в програмах страхування і кредитування фермерів та інтегрованим підходом до управління ризиками в сільському господарстві [3].

До учасників ринку аграрного страхування в США відносять: Федеральну корпорацію страхування врожаю (Federal Crop Insurance Corporation) Департаменту сільського господарства, страхові компанії, товариства взаємного страхування.

Сьогодні страхування сільськогосподарського виробництва та мінімізація ризиків розглядається як невід'ємний компонент ведення аграрного бізнесу в США.

Функції визначення державної підтримки фермерів покладено на Агентство з управління ризиками при Міністерстві сільського господарства США. В його обов'язки входить також регулювання діяльності страхових компаній, контроль за виконанням контрактів та розподіл субсидій між приватними страховими компаніями.

У США програми підтримки страхового захисту фермерів розподіляються умовно на програми зі страхування врожаю і на програми страхування доходу. У цій країні для страхування врожаю або доходу виробник має сплатити Страхову премію, яка є платою за відшкодування у випадку настання страхової події. Ставка страхової премії визначається розміром очікуваних витрат чи відшкодування врожаю або доходу. Ставки премії є часткою від загальної суми страхування, яка називається страховою відповідальністю.

Недоліками такої системи є високі адміністративні витрати та складність контролювати моральну загрозу.

Такі країни, як Польща, Португалія, Франція, Австрія, Німеччина використовують систему страхування аграрних ризиків приватними компаніями під контролем або з допомогою держави.

Варто зазначити, що системи страхування не є статичними. Існуюча практика та помилки аналізуються, і держава спільно зі страховими компаніями намагається знайти оптимальні

рішення для функціонування системи сільськогосподарського страхування.

Страхування в закордонних країнах є частиною міжнародного страхового ринку. Воно є важливим сектором національних економік, забезпечуючи перерозподіл 8-12 % валового національного продукту. Кошти, що акумулюються через страхування, служать джерелом великих інвестицій. Державне регулювання страхової діяльності за кордоном спрямовано на контроль за фінансовою діяльністю страхових компаній.

На сьогодні Україна має значний потенціал для розвитку сільського господарства та подальшого впливу на європейські ринки. При цьому одним з елементів ринкової моделі аграрного сектору є створення нової системи страхування з метою зниження рівня ризикованості виробничої діяльності [4].

Система страхування аграрних ризиків включає такі елементи (таких учасників):

- 1) сільськогосподарські виробники та їхні об'єднання, які отримують страхові послуги;
- 2) страхові організації та їхні об'єднання у вигляді пулу, які надають страхові послуги сільськогосподарським виробникам;
- 3) уряд, який реалізує політику держави щодо стабілізації сільськогосподарського виробництва та доходів сільськогосподарських виробників;
- 4) допоміжні організації (професійні та громадські об'єднання, експертно-правові структури, державні установи).

Взаємодія учасників системи визначається їхніми інтересами та можливостями. Сільськогосподарські виробники потребують страхового захисту та зацікавлені у зниженні його вартості. Страхові компанії прагнуть отримати прибуток від діяльності на аграрному ринку, проте обмежені у своїх можливостях отримувати інформацію про показники його діяльності, а також розвивати власну методологію роботи на цьому ринку. Уряд переслідує мету надання підтримки сільськогосподарському виробнику задля стабілізації його виробництва та доходу, але має обмежені ресурси, які він може спрямувати на ці цілі.

Зважаючи на інтереси та можливості учасників системи, центральна роль у ній має належати уряду, який, реалізуючи державну політику підтримки аграрного страхування, забезпечує узгодження інтересів інших учасників системи та консолідацію їхніх зусиль, спрямовуючи їх на досягнення основної мети розвитку системи.

Роль держави обумовлена тим, що вона прагне створити умови для стабільної роботи аграрного сектору і захистити виробника, однак, маючи бюджетні обмеження, держава намагається інвестувати в нього якнайменше коштів. Найбільш раціональним способом у досягненні цієї мети є підтримка страхування, що, на противагу прямим виплатам потерпілим у результаті дії аграрних ризиків сільгоспвиробникам, дозволяє більш раціонально використовувати бюджетні кошти [5].

Причинами низького рівня страхування аграрних ризиків в Україні є:

1) низький попит на страхові послуги з боку сільськогосподарських виробників (низький відсоток участі у страхуванні, застосування страхування не як методу управління ризиками підприємства, а як допоміжного заходу під час отримання банківського кредиту, недовіра сільськогосподарських виробників до страхових компаній);

2) недостатня пропозиція з боку страхових компаній (низький відсоток сільськогосподарського страхування у портфелі страхових компаній, відсутність у портфелі страхових компаній розмаїття страхових продуктів, які б відповідали потребам страхувальників, недовіра страхових компаній до сільськогосподарських виробників);

3) нереалізовані завдання держави щодо стабілізації виробництва та доходів у аграрному секторі економіки (час від часу постає питання про необхідність надання прямої державної допомоги у випадку настання катастрофічних збитків);

4) недостатній досвід страховиків для провадження реального, а не формального страхування;

5) недосконала законодавча база та відсутність необхідних суспільних інституцій.

Для створення ефективної системи страхування сільськогосподарських товаровиробників необхідно створити умови для ефективного функціонування ринку, суб'єктами якого будуть страхові компанії, товариства взаємного страхування, перестраховальники, сільськогосподарські товаровиробники, держава. Тобто система має поєднувати в собі державну та приватну складову із балансом проблем щодо економічної ефективності та соціальної справедливості.

Оптимальна система аграрного страхування має пропонувати різноманітні страхові продукти щодо об'єктів страхування (страхування витрат, страхування виробництва та страхування доходу), потреб сільськогосподарських товаровиробників (стандартні й специфічні), набору ризиків (мультиризикові та одноризикові), видів страхування (класичне індексне), які матимуть різний рівень покриття та відповідно різні ціни на пропоновані продукти [6].

Законодавством має бути визначений прозорий та ефективний механізм державної підтримки аграрного страхування, спрощений механізм відшкодування збитків і вимоги, за яких зберігаються умови забезпечення гарантій інтересів кожної із сторін тощо.

Розвиток аграрного страхування за державної підтримки потребує прийняття спеціального закону, створення саморегулюючої організації страховиків, розроблення спеціального механізму перестраховування за участю українських страховиків, держави та міжнародних перестраховиків. Лише внаслідок якнайширшого розподілу ризиків, у т. ч. катастрофічних, можна вибудувати стабільну і ефективну модель аграрного страхування за державної підтримки. Ця модель має передбачати також диференціацію програм підтримки за ризиками, регіонами та способами страхування і повинна ґрунтуватися на тісній взаємодії

страховиків і держави, залишаючи простір для конкуренції страховиків.

Головна ідея такої моделі – знайти баланс між вільною конкуренцією і узгодженими діями страховиків і держави з метою покриття ризиків, які не можуть бути покриті в інший спосіб на звичайних ринкових засадах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проаналізувавши зарубіжний досвід аграрного страхування, слід зазначити, що існують різні моделі страхування, кожна з яких має свої переваги та недоліки. Найбільш ефективно страхування аграрних ризиків здійснюється у таких країнах, як Канада, США та Іспанія.

Виникає доцільність створення в Україні ефективної системи страхування сільськогосподарських ризиків з державною підтримкою, формування ефективної системи сільськогосподарського страхування в добровільній формі,

створення і розвиток товариств взаємного страхування.

Для створення системи аграрного страхування на початковому етапі та для подальшого здійснення функції державного нагляду й підтримки необхідно, щоб розробка всіх етапів розвитку аграрних формувань та його реалізація здійснювалися єдиною структурою національного рівня.

Розвиток аграрного страхування в країні може мати великий позитивний соціальний вплив, адже якщо сільськогосподарські товаровиробники будуть впевнені, що у випадку часткової або повної втрати врожаю вони можуть розраховувати на відповідну компенсацію, то зможуть із впевненістю продовжувати займатися сільськогосподарським бізнесом. Це сприятиме збереженню робочих місць, зниженню міграції сільського населення та поліпшенню соціальної структури суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Якубович В. А. Використання міжнародного досвіду в процесі розбудови системи аграрного страхування в Україні: досвід Іспанії / В. А. Якубович // Економіка АПК. – 2007. – № 6.
2. Фисун І. Зарубіжний досвід страхування аграрних ризиків та доцільність його застосування в Україні [Електронний ресурс] / І. Фисун. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/1_NIO_2011/Economics/78211.doc.htm.
3. Матвієнко Г. А. Організація підтримки розвитку приватного аграрного страхування в Україні на основі досвіду розвинених країн [Електронний ресурс] / Г. А. Матвієнко. – Режим доступу : http://www.library.dgtu.donetsk.ua/fem/vip33-2/33-2_25.pdf.
4. Минкіна Г. О. Страхування як інструмент управління ризиками підприємств АПК [Електронний ресурс] / Г. О. Минкіна. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_3/10mgo.pdf.
5. Загребний В. Принципи запровадження та практичний досвід мультиризикового аграрного страхування [Електронний ресурс] / В. Загребний. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/010.htm.
6. Зоря О. П. Розвиток аграрного страхування в Україні [Електронний ресурс] / О. П. Зоря. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/33_NIO_2009/Economics/54572.doc.htm.

В. В. Дранус,

Подольский государственный аграрно-технический университет, г. Каменец-Подольский, Украина

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СТРАХОВАНИЯ РИСКОВ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА В УКРАИНЕ НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА

Целью написания научной статьи является исследование особенностей развития аграрного страхования в зарубежных странах и анализ проблем аграрного страхования в Украине, поиск перспектив его развития. В процессе исследования применены общенаучные методы: сравнение (для рассмотрения эффективности механизмов страхования в сельском хозяйстве, опыта разных стран в их внедрении), анализа (для выяснения сущности и структуры страхования в сельском хозяйстве), синтеза (для выработки рекомендаций по имплементации механизмов государственно частного партнерства в сфере страхования в сельском хозяйстве). Обоснована целесообразность создания в Украине эффективной системы страхования сельскохозяйственных рисков с государственной поддержкой, формирование эффективной системы сельскохозяйственного страхования в добровольной форме, создание и развитие обществ взаимного страхования. Проведенное исследование позволило выявить перспективные механизмы системы страхования сельскохозяйственных рисков для внедрения в практику в Украине. Полученные результаты исследования могут быть реализованы в законодательстве о системе аграрного страхования для дальнейшего осуществления функции государственного надзора и поддержки и его реализации единой структурой национального уровня.

Ключевые слова: *система страхования сельскохозяйственных товаропроизводителей; зарубежный опыт; государственная поддержка; общества взаимного страхования; критерии для системы аграрного страхования.*

V. V. Dranus,
Podolsky State Agrarian Technical University, Kamenetz-Podolsky, Ukraine

**PROSPECTS OF INSURANCE RISK IN AGRICULTURAL PRODUCTION
IN UKRAINE BASED ON THE ANALYSIS
OF INTERNATIONAL EXPERIENCE**

Purpose. The purpose of writing a research paper is to identify the characteristics of agricultural insurance in foreign countries and analysis of the problems of the agricultural insurance in Ukraine and identify prospects for its development.

Methodology of research. The study used general scientific methods – comparison (for review of mechanisms of insurance in agriculture, the experience of different countries in their implementation), analysis (to determine the nature and structure of insurance in agriculture), synthesis (making recommendations on the implementation of mechanisms for public – private partnership in the field of insurance in agriculture).

Findings. The expediency of creation of an effective system of Ukraine agricultural insurance with state support, establish an effective system of agricultural insurance in the voluntary form, creation and development of the societies of mutual insurance.

Originality. The study made it possible to identify promising mechanisms for agricultural insurance system for implementation in practice in Ukraine.

Practical value. The results of research can be implemented in the legislation of the agricultural insurance system for the further implementation of the functions of supervision and support and its implementation structure only at the national level.

Keywords: insurance system for agricultural producers; international experience; state support; mutual insurance; the criteria for the system of agricultural insurance.

Рецензенти: Кузьменко О. Б., д. е. н., професор;
Яремко Ю. І., д. е. н., доцент.

© Дранус В. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 11.09.2014